

SPOŁECZEŃSTWO
EDUKACJA
JĘZYK

Tom 14/2021, ss. 239-249

ISSN 2353-1266

e-ISSN 2449-7983

DOI: 10.19251/sej/2021.14.1(15)

www.sej.mazowiecka.edu.pl

Alicja Skibicka-Piechna

Mazowiecka Uczelnia Publiczna w Płocku

ORCID: 0000-0003-4949-4059

WSPARCIE SPOŁECZNE NAUCZYCIELA

SOCIAL SUPPORT FOR THE TEACHER

Abstrakt

Szybko zmieniające się społeczeństwo stawia współczesnej edukacji wiele wyzwań, które odnoszą się także, a może przede wszystkim do pracy nauczyciela. W związku z tym wpisuje się go w rozmaite konteksty, przypisuje się mu różne role oraz wyznacza różnorakie zadania społeczne. Sprostanie tym wszystkim sprawdzianom nierzadko stwarza nauczycielowi trudność, powoduje frustracje oraz skutkuje poczuciem bezradności, zagubienia a także może powodować, że nauczyciel zaczyna żyć w stanie podwyższonej gotowości bez możliwości wyciszenia się, co w rezultacie może prowadzić do wypalenia zawodowego. W takich sytuacjach nauczyciel poszukuje i oczekuje wsparcia, zarówno

Abstract

A rapidly changing society poses many challenges to modern education, which also and perhaps above all relate to the work of a teacher. Therefore, it is placed in various contexts, assigned different roles and assigns various social tasks. Meeting all these tests often creates difficulty for the teacher, causes frustration and results in a sense of helplessness, confusion and can also cause the teacher to live in a state of increased readiness without the possibility of calming down, which in turn can lead to burnout. In such situations, the teacher seeks and expects support, both from professional institutions and spontaneous, which will make it easier for him to face difficulties.

ze strony profesjonalnych instytucji, jaki i spontanicznego, które ułatwi mu mierzenie się z trudnościami.

Wsparcie społeczne nauczyciela jest zagadnieniem wciąż wymagającym dokładnych analiz. Konieczna jest ustawiczna refleksja i badania nad tą stroną ludzkiej działalności, jaką jest udzielanie i poszukiwanie wsparcia, a także nad brakami na tej płaszczyźnie. W obliczu dokonujących się przemian społecznych i generowanych w związku z tym wielu problemów dotyczących rozmaite grupy i jednostki, wydaje się, że perspektywa współczesnego wsparcia społecznego nabiera wyjątkowego znaczenia.

SŁOWA KLUCZOWE

nauczyciel, wsparcie społeczne, pomoc, zmiana społeczna, szkoła

Social support for the teacher is an issue that still requires thorough analysis. Constant reflection and research is needed on this side of human activity, which is the provision and search for support, as well as on the shortcomings at this level. In the face of the ongoing social changes and the many problems that affect various groups and individuals, it seems that the perspective of contemporary social support takes on a unique meaning.

KEY WORDS

teacher, social support, help, social change, school

1. Wprowadzenie

Wsparcie społeczne to zagadnienie, które w ostatnich latach jest przedmiotem zainteresowania wielu badaczy i praktyków. Problematyka wsparcia naznaczona interdyscyplinarnością i kontekstualnością znajduje się w polu zainteresowania zarówno nauk społecznych i humanistycznych, a także w obszarach analiz nauk medycznych, prawnych czy ekonomicznych (Spętana, Krzysztofiak 2018, 15). W literaturze można odnaleźć obszerny materiał teoretyczny dotyczący kontekstów wsparcia, jego uwarunkowań, rodzajów i źródeł oraz opisów działań wspierających skierowanych do różnych grup odbiorców prezentujących liczne potrzeby i oczekiwania w tym zakresie. Również obecne w piśmiennictwie wyniki z badań mierzących ilość i jakość wsparcia w istotnym stopniu porządkują to zagadnienie.

Bieg ludzkiego życia jest w sposób naturalny związany z faktem występowania nieoczekiwanych trudności, sytuacji stresowych, czasami wręcz krytycznych, do których nie sposób się przygotować (Przewłocka 2016, 206). W procesie współczesnych przemian cywilizacyjnych oraz kulturowych doświadczamy występowania wielorakich zjawisk przebiegających bardzo dynamicznie, a efekty tych przemian nie pozostają obojętne dla żadnej jednostki. Mnogość oraz różnorodność trudności, komplikacji, wyzwań i dylematów sprawia, że współczesny człowiek przeżywa wiele rozterek, zmaga się z wątpliwościami dotyczącymi swojej użyteczności, roli społecznej czy zawodowej. To trudna sytuacja generująca potrzebę wsparcia. W takich warunkach jest ono ze wszech

miar pożądane i zasadne, może też stanowić (z uwagi na swoje walory profilaktyczne) niezbędny warunek znacznego zawężenia ram i zasięgu opieki.

Współczesny świat oferując człowiekowi wieloznaczność, nieprzejrzyistość, wielowymiarowość, niejednorodność, przypadkowość, relatywizację wartości, komplikuje jego egzystencję, przynosząc rozterki decyzyjne, a niejednokrotnie bezradność i samotność (Szempruch 2011, 23). Z takimi sytuacjami, problemami i wyzwaniem człowiek mierzy się każdego dnia, niejednokrotnie nawet w prozaicznych czynnościach. Bywa, że samodzielne rozwiązanie trudności przerasta jego możliwości, a do ich przewyciężenia konieczne jest mu wsparcie kreowane i regulowane na drodze interakcji międzyludzkich lub oferowane przez wyspecjalizowane instytucje. Nawet potoczna obserwacja, a nie tylko, specjalistyczne badania, dowodzą, że świat, w którym żyjemy, wymaga coraz liczniejszych działań interwencyjnych, naprawczych, ratowniczych (Pilch, Theiss 2010, 7) oraz wspierających czy pomocowych. Trudno wymienić dziedzinę naszego życia, która funkcjonuje i rozwija się bezproblemowo. Niełatwo znaleźć środowisko społeczne, które nie jest dotknięte jakimś zagrożeniem strukturalnym bądź funkcjonalnym (Pilch, Theiss 2010, 7). Są to trudne i wielowątkowe kwestie, nie tylko ważne poznawczo, ale także społecznie, kulturowo, cywilizacyjnie i politycznie. Dotyczą m.in. środowisk wychowawczych, systemów instytucji oświatowych i opiekuńczych oraz ich funkcji (Furmanek 2013, 14), zatem obszarów codziennej aktywności nauczycieli. Wobec przeobrażeń cywilizacyjnych, społecznych i kulturowych współczesny nauczyciel doświadcza wielu kryzysów i przeciążeń związanych z wypełnianiem zadań zawodowych, co może wpływać na jakość jego życia oraz poziom podejmowanych przez niego działań dydaktycznych i wychowawczych.

2. Istota wsparcia społecznego

Pojęcie wsparcia społecznego (*social support*) pojawiło się w badaniach psychologicznych w latach siedemdziesiątych w ośrodkach uniwersyteckich Stanów Zjednoczonych, Kanady, Holandii, Anglii. Nie zostało ono wywiedzione z jakiejś konkretnej teorii psychologicznej, lecz ma rodowód pragmatyczny. Pełni funkcję wyjaśniającą w badaniach dotyczących wpływu stresowych doświadczeń życiowych człowieka na jego zdrowie fizyczne i psychiczne (Jaworowska, Obłój - Skuza 1986, 733). Źródła terminu należy poszukiwać w ruchu społeczności terapeutycznej, pomocy psychologicznej i w ruchu grup samopomocy. Pojęcie wsparcia społecznego jest poruszane w badaniach reprezentantów rozmaitych dyscyplin naukowych: socjologii, psychologii, pedagogiki, psychiatrii, obecne jest także w zainteresowaniach przedstawicieli polityki społecznej oraz promocji zdrowia, gdzie opisywane jest jako jeden z determinantów stanu zdrowia i poziomu stresu.

Kwerenda literatury przedmiotu prowadzi do stwierdzenia, że termin „wsparcie społeczne” nie ma jednoznacznego opracowania terminologicznego satysfakcjonującego wszystkich badaczy, jest pojęciem wieloznacznym i złożonym, co decyduje o ko-

nieczności dokładnej jego analizy, szczególnie w kontekście faktu, iż w dobie przemian cywilizacyjnych wsparcie społeczne jest kluczowe w wielu obszarach ludzkiego życia. Wsparcie i wspieranie jest obecnie potrzebne jednostkom i grupom znajdującym się w różnych sytuacjach życiowych, położeniu społeczno - ekonomicznym i psychicznym; w układach rodzinnych, sąsiedzkich, koleżeńskich i zawodowych; w różnych okresach życia (od dzieciństwa do wieku sędziwego), a także w makroukładach, w społecznościach lokalnych i wspólnotach wyznaniowych, w życiu osobistym i grupowym oraz rodzinie własnej (Dykcik 1998). Wsparcie dotyczy szerokiego zakresu spraw związanych z funkcjonowaniem człowieka w różnych układach społecznych (Górniewicz 1997, 16). Stanowi ważny i niezbędny atrybut naszego codziennego życia, odnosi się wielu sytuacji posiadających właściwości normalności, a nie tylko aspekt deprywacyjny.

Rozważania dotyczące wsparcia analizowane są się najczęściej pod kątem jego funkcjonowania w kontekście zmagania się człowieka z chorobą czy też w obliczu śmierci bliskiej osoby oraz doświadczanych kataklizmów, nierzadko także opisywane jest oraz badane pod kątem skuteczności w sytuacji bezrobocia. Niewiele natomiast jest prac poświęconych wsparciu społecznemu grupy zawodowej nauczycieli. To niezwykle ważny temat ze względu na to, iż niepokojące zjawiska w zawodzie nauczyciela sprzed lat nie tracą na swojej aktualności (Szczęsna 2016, 599).

Przegląd literatury przedmiotu pozwala stwierdzić występowanie rozmaitych sposobów definiowania pojęcia wsparcia społecznego. Jego idea jest rozpatrywana w różnych kontekstach teoretycznych i aksjologicznych. Analiza różnorodnych ujęć omawianego zagadnienia, pozwoli rozeznąć się w złożoności charakteru wsparcia oraz przeanalizować jego kategorie (niekiedy nazywane też wymiarami).

Pierwszy sposób definiowania określany jest jako podejście strukturalne (ilościowe). Tu wsparcie rozpatruje się jako istnienie lub brak znaczących dla jednostki relacji i więzi między nią, a jej społecznym otoczeniem (Ganster, Victor 1988, 17). Ta orientacja wskazuje na „osadzenie” jednostki w środowisku potencjalnie wspierającym, które zapewnia poczucie bezpieczeństwa, przynależności, zintegrowania z innymi czy akceptacji, stanowi zatem niezbędną bazę dla udzielania i otrzymywania wsparcia w ogóle (Kacperczyk 2006, 19). Podążając tym tokiem, należy uznać, że korzystny dla dobrego samopoczucia człowieka jest sam fakt istnienia społecznych związków między ludźmi. Rozumiane w ten sposób wsparcie jest pewnym zasobem, jaki człowiek uzyskuje dzięki uczestnictwu w sieci społecznej (Nowakowski 2004, 294). W takim rozumieniu wsparcie wyrażane jest w terminach dostępności osób, które jednostka darzy zaufaniem, na których może polegać, wobec których ma subiektywne poczucie, iż troszczą się o nią i sprawiają, że czuje się dowartościowana. Członkowie sieci wsparcia stanowią zatem system oparcia, podtrzymujący psychofizyczny dobrostan danej jednostki (Turcka 2008). W sytuacjach trudnych, stresowych, przełomowych jednostka bez takiego wsparcia ze strony osób pozostających w jej otoczeniu, wchodzących z nią w interakcje, często nie byłaby w stanie samodzielnie przezwyciężyć problemów.

Innym sposobem ujmowania wsparcia społecznego jest podejście funkcjonalne (jakościowe). Zdecydowanie większość autorów definiuje wsparcie funkcjonalnie (Sęk,

Cieślak 2012, 18). Ten sposób ujmowania wsparcia społecznego warto zilustrować definicją Heleny Sęk (Sęk, Cieślak 2012, 18), która traktuje wsparcie społeczne jako rodzaj interakcji społecznej, która zostaje podjęta przez jednego lub obu uczestników w sytuacji problemowej, trudnej, stresowej lub krytycznej:

- w toku tej interakcji dochodzi do wymiany informacji, wymiany emocjonalnej, wymiany instrumentów działania lub wymiany dóbr materialnych;
- wymiana ta może być jednostronna lub dwustronna (kierunek „dawca – biorca” może być stały lub zmieniać się w różnych, czasowych odstępach, poczynając od bardzo małych);
- w dynamicznym układzie interakcji wspierającej można wyróżnić osobę wspierającą (pomagającą) i odbierającą wsparcie;
- dla skuteczności tej wymiany istotna jest odpowiedniość między rodzajem udzielanego wsparcia a potrzebami odbiorcy wsparcia;
- celem interakcji wspierającej jest spowodowanie u jednego lub obu uczestników tej interakcji zbliżenia do rozwiązania problemu, osiągnięcia celu, przezwyciężenia sytuacji trudnej, itp. (konkretyzacja celu wsparcia zależy od rozpoznania problemu i diagnozy trudności).

Takie spojrzenie na wsparcie podkreśla jego relacyjny charakter, wyrażający się m.in. w konsekwencjach jego udzielania oraz otrzymywania, ocenie, spostrzeganej dostępności i adekwatności do potrzeb oraz problemów osoby doświadczającej sytuacji trudnych (Marszałek 2009, 203).

Wsparcie funkcjonalne może być rozumiane jako interakcja, ale także jako proces wymiany. W toku interakcji zachodzi bowiem wymiana emocji, informacji czy instrumentów działania. Warunkiem skuteczności tej wymiany jest kompatybilność między rodzajem i wielkością udzielanego wsparcia i potrzebami odbiorców. Interakcja warunkująca wymianę zmniejsza stres, a także daje poczucie przynależności i bezpieczeństwa (Sęk 2007, 268).

W zależności od tego, co jest treścią wymiany społecznej w toku interakcji, wyróżnia się różne rodzaje wsparcia:

- wsparcie emocjonalne, polegające na przekazywaniu emocji podtrzymujących, uspokajających, wyrażających troskę, umożliwiających uwolnienie się od napięć i wzmacniających nadzieję;
- wsparcie informacyjne, czyli wymiana takich informacji, które sprzyjają lepszemu zrozumieniu sytuacji i problemu, dzielenie się doświadczeniami;
- wsparcie instrumentalne, czyli instruktaż dotyczący konkretnych sposobów postępowania, modelowanie skutecznych zachowań zaradczych; wsparcie rzeczowe, czyli świadczona pomoc materialna lub bezpośrednie, fizyczne działanie na rzecz osób potrzebujących;
- wsparcie duchowe, świadczone na przykład w opiece hospicyjnej, gdzie praca wymaga odniesień do sfery ducha (Sęk, Cieślak 2012, 18).

Nauczyciel jako podmiot wsparcia

Nowe zjawiska i procesy społeczne przekładają się na rzeczywistość edukacyjną i ich uczestników. Sytuacja społeczna, polityka oświatowa, reformy oraz wiele innych czynników przyczynia się do zmian w funkcjonowaniu szkoły jako instytucji. Zmianom podlega także profesja nauczyciela, a niepokojące aktualnie zjawiska obserwowane w tym zawodzie zwielokrotniają (Szczęsna 2010, 40) i wymagają analizy, dyskusji oraz profilaktyki. W literaturze ostatniego okresu odnaleźć można było sygnały dotyczące m.in.:

- braku klarowności i spójności w koncepcjach kształcenia i doskonalenia nauczycieli;
- brak podmiotowości nauczyciela;
- spadku prestiżu zawodu nauczyciela, pogorszenia się warunków pracy;
- zaniedbania problematyki rozwoju osobowości nauczyciela, przy jednoczesnej koncentracji na funkcjach dydaktycznych;
- zmienności tendencji „odgórnych zarządzeń”;
- stresu i zagrożenia wypaleniem zawodowym (Szczęsna 2016, 599)

Do wymienionych wyzwań dochodzą nader aktualne problemy związane z panującą pandemią Covid - 19 i związane z tym kłopoty wynikające z pracy z wykorzystaniem środków i metod kształcenia na odległość, oraz duże poczucie niepewności, zagubienia, niepokoju będące konsekwencją przedłużającej się sytuacji pandemicznej i związanymi z nią ograniczeniami oraz wyzwaniem w codziennej pracy (np. kształcenie hybrydowe, używanie nowoczesnych technologii informacyjnych, praca w kontakcie pośredniczonym itp.)

Zmiany w pokaźnym zakresie oddziałują na nauczycieli, weryfikując ich kwalifikacje i kompetencje (Szempruch 2012, 16-18), generują nowe lub dodatkowe zadania i obowiązki, które na stałe wpisują się w zakres ich zawodowych powinności. Zmiana ma swój bilans konsekwencji, narusza zastany porządek, przerywa ciągłość, zaburza równowagę, podważa przyzwyczajenia (Szempruch 2012, 14), często obniża lub nawet odbiera poczucie pewności siebie, a także przypuszczalnie powoduje zmniejszenie poczucia bezpieczeństwa, co może wywołać u jednostki pojawienie się sekwencji rozmaitych emocji, działań i decyzji. Współczesny nauczyciel pracuje i żyje w ponowoczesnym świecie, który charakteryzuje się przelomowością, schyłkowością i transgresyjnością (Szkudlarek 1993). Nie jest to zatem świat oczywistości, pewności i spokoju. Coraz częściej jest on areną konfliktu kultur i wartości oraz miejscem, gdzie jednostki nie potrafią zdefiniować swojej roli w otoczeniu społeczno - kulturowym. Ma to szereg następstw, które warunkują przebieg procesów wychowawczych i dydaktycznych (Pyżalski 2015, 5).

Adaptacja do zmiany jest koniecznością, jest wyzwaniem dla nauczycieli, określa ich rolę, stwarza możliwość rozwoju i przekształceń w obrębie tej roli (Dziemianowicz - Nowak 2005, 63). Istotne, aby przystosowywali się do nowych wymogów zawodowej rzeczywistości w sposób systematyczny, rozsądny, krytyczny oraz odpowiedzialny.

Żeby sprostać temu wyzwaniu, nauczyciele, oprócz ciągłego doskonalenia się, wprowadzania zmian do własnego warsztatu pracy, refleksyjnej analizy swojego zawodowego postępowania, potrzebują również wsparcia, które sprawi, że w obliczu ewentualnych problemów czy wątpliwości nie będą osamotnieni w swoich działaniach, lecz uzyskają potwierdzenie, co do słuszności podejmowanych decyzji oraz odpowiedzi na nurtujące pytania. Wsparcia, które pomoże jak najlepiej zabezpieczyć potrzeby wszystkich uczniów (Skotnicka 2016, 176) oraz zapobiec własnemu nadmiernemu obciążeniu psychofizycznemu, pozbyć się napięcia (towarzyszącemu konieczności sprostanania wymaganiom i oczekiwaniom), podzielić się wątpliwościami, np. dotyczącymi wypełniania funkcji i zadań nauczyciela. Według Jolanty Szempruch radykalna zmiana tego, co dzieje się wokół szkoły i w samej szkole, powoduje konieczność nowego spojrzenia na sens pracy nauczyciela (Szempruch 2012, 176), ale także zwrócenie większej uwagi na warunki funkcjonowania nauczycieli w środowisku szkolnym, dokładnego rozpatrzenia ich w roli „biorców” wsparcia, nauczycielskich potrzeb i oczekiwań w tym zakresie a także ustawicznego doskonalenia sieci wsparcia dla nauczycieli oraz jego jakości czy też tworzeniu warunków optymalizujących rozwój nauczycieli i ich funkcjonowanie w roli. Żyjemy w czasach, w których wobec wielości wyzwań, problemów odwiecznych, powtarzalnych i powszechnych, ale przede wszystkim nowych, nieznanych, pojawiających się niejako poza jednostkową i społeczną wyobraźnią, nieprzewidywalnych, do których rozwiązania nie można się przygotować, a wyćwiczone scenariusze stosowane w standardowych sytuacjach określonego typu zawodzą, pojawia się zapotrzebowanie na pomoc, przede wszystkim wtedy gdy podmiotowe i środowiskowe zasoby jednostek, które mogą zostać wykorzystane w zmaganiu się z trudnościami, sytuacjami krytycznymi, kryzysowymi, coraz częściej nie są adekwatne do specyficznych wymagań społeczeństwa permanentnego ryzyka, coraz częściej konieczne jest poszukiwanie zewnętrznego wsparcia (Piorunek 2016, 7-8). W przypadku nauczycieli - oczekiwane, oferowane czy też otrzymywane wsparcie jest wypadkową ich kontaktów społecznych z innymi osobami i tego, co oferuje szkoła jako instytucja. Wypracowuje się je w bezpośredniej komunikacji z innymi, jest oparte na więziach osobowych koleżeńskich, przyjacielskich, ale też rzeczowych, na których ma fundament instytucjonalny charakter szkoły. To stan, który przynosi ulgę, podnosi wiarę i odwagę działania, daje poczucie bezpieczeństwa i akceptacji, gdy nauczyciel nie ma wystarczająco dużo siły, by skutecznie radzić sobie z trudnościami i stresem w szkole (Kocór 2018, 220). Na tle współczesnych przemian roli szkoły i jej kształtu oraz obowiązkowi stawianym placówkom oświatowym, nauczyciele stają przed trudnym zadaniem efektywnego wychowania oraz nauczania dzieci i młodzieży. Równoległe z zachodzącymi przemianami obserwujemy rozwój niekorzystnych zjawisk dotyczących zawodu i osoby nauczyciela. Możliwość skorzystania ze wsparcia społecznego, a nawet już świadomość jego istnienia, obecności w otoczeniu społecznym, np. w rodzinie czy miejscu pracy, przeważnie stanowi dla człowieka dużą wartość i zasób, a także jest niezmiernie istotne dla zdrowia psychicznego jednostki. W warunkach przemian cywilizacyjnych, kiedy często możliwe jest poczucie niepewności i braku bezpieczeństwa rola wsparcia społecznego wydaje się być bezdyskusyjna.

Perspektywa otrzymania oparcia, pocieszenia czy pomocy od innych osób lub instytucji może niezaprzeczalnie wpłynąć na pełnienie przez człowieka jej ról zawodowych oraz ułatwić tworzenie pozytywnych relacji ze społeczeństwem. Świadomość posiadania trwałego i rzeczywistego wsparcia pomaga w radzeniu sobie w np. w sytuacjach obciążenia czy stresu, które w zawodzie nauczyciela nie są rzadkością. Złożoność ich pracy niesie ze sobą duży ciężar psychiczny. Codzienne obowiązki, wysiłek emocjonalny, fizyczny, troska o dobro wychowanków, problemy natury moralnej, w istotny sposób wpływają na wizerunek współczesnego nauczyciela. W opinii i przeświadczeniu uczniów, ich rodziców i decydentów, nauczyciel to ktoś zobligowany do ciągłego doskonalenia się, posiadający wysokie morale i najwyższe kompetencje zawodowe. W rzeczywistości to jednak ludzie zestresowani, pracujący w trudnych warunkach, kiepsko opłacani, zmagający się ze stale rosnącymi wymaganiami zawodowymi (Piotrowska 2006, 19). W związku z często mającą miejsce sytuacją splotu niesprzyjających oddziaływań i okoliczności w funkcjonowaniu zawodowym nauczycieli, potrzebne jest im wsparcie społeczne. Jego celem jest rozwiązywanie ich problemów oraz rozwój zawodowy.

Podsumowanie

Zofia Jaworowska - Oblój i Barbara Skuza (1986, 733) podążając za psychologami zachodnimi (Bruhn, Philips 1984, 2) - stwierdzają, że wsparcie społeczne to pomoc dostępna dla jednostki w sytuacjach trudnych, stresowych, wynika ono z powiązań człowieka z innymi ludźmi, grupami społecznymi, społeczeństwem. Autorzy traktujący wsparcie społeczne w tych kategoriach nadają mu charakter interwencyjny i kompensacyjny, wyrównujący braki utrudniające pomyślny przebieg życia jednostek lub całych grup. Niedostatki lub deficyty, które pojawiają się w funkcjonowaniu człowieka, mogą być wywołane różnymi sytuacjami stanowiącymi swojego rodzaju trudność, przeszkodę, ograniczenie czy hamulec, mogą występować ciągle, okresowo lub jednorazowo. Wpływają negatywnie na jakość życia jednostki, ale także na poziom realizowanych zadań zawodowych, zatem uwidaczniają się w różnych obszarach ludzkiej egzystencji.

Praca nauczyciela jest szczególna - wielozadaniowa i wielowymiarowa - w której znaczenie ma nie tylko przygotowanie merytoryczne, ale również to, jakim człowiekiem jest nauczyciel, w jakiej kondycji psychofizycznej pozostaje i jak radzi sobie z problemami codziennej praktyki zawodowej, bowiem niełatwych sytuacji, których doświadcza nauczyciel jest na dzień dzisiejszy w realiach szkolnych coraz więcej, ponieważ szkoła staje przed wieloma nowymi wyzwaniami, które wywierają znaczący wpływ na jej funkcjonowanie, nie tylko w odniesieniu do zjawisk zewnętrznych, ale również zachowań i relacji międzyludzkich wewnątrz.

W procesie radzenia sobie z trudnymi sytuacjami nauczycielowi przydatne jest wsparcie społeczne i pomoc - jest to nieodłączna potrzeba każdego człowieka. Według wielu badaczy wsparcie społeczne człowiek otrzymuje ustawicznie w życiu codziennym, w czasie ciągłych interakcji z innymi ludźmi (Gaś 1999, s. 45-47). Umiejętność korzy-

stania i zdolność zapewnienia sobie wsparcia społecznego jest coraz częściej wymieniana jako „czynnik skuteczności kształtujący zdrowie - pozytywny i zapobiegający negatywnemu, sprzyjającemu chorobom działaniu potencjalnych stresorów” (Ostrowska 1999, s. 110). Nie wszyscy ludzie jednakowo silnie doświadczają potrzeby bycia wspieranym (Grzesiuk 2000, 43). Istnieją jednak szczególne momenty w życiu ludzi, kiedy potrzebują oparcia innych osób lub pomocy czy wsparcia ze strony wyspecjalizowanych instytucji. Takim przejściowym okresem może być przeżywanie choroby, osłabienia, niepowodzeń, trudności czy niedyspozycji, czyli sytuacje trudne, stresowe, przełomowe - niosące ze sobą zagrożenia, przykre przeżycia emocjonalne i napięcia psychiczne. W związku z mnogością, zjawisk, sytuacji i okoliczności niosących zagrożenie w funkcjonowaniu zawodowym nauczyciela, trzeba bliżej, szczegółowo oraz metodycznie, przyjrzeć się poszczególnym, ważnym pedagogicznie i społecznie, zagadnieniom dotyczącym działań wspierających nauczycieli, uwzględniając ich istotne perspektywy. Jest to niezmiernie istotne w świetle wypowiedzi Józefa Kargula dotyczącej nauczyciela polskiej szkoły publicznej w epoce ponowoczesności, który „jest wewnętrznie rozdarty, zagubiony, niepewny, często bezradny, poszukujący bez większego skutku wsparcie” (Kargul 2000, 47).

Literatura

- Bruhn, John G. Billy U. Philips. (1984). Measuring social support: A synthesis of current approaches. *Journal of Behavioral Medicine*, 7, 151 - 169. DOI: 1007/ BF00845384.
- Dykcik, Władysław. 1988. *System wspomagania społecznego rodzin niewydolnych wychowawczo*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM.
- Dziemianowicz – Nowak, Mirosława. 2005. Wiedza i kompetencje nauczyciela w świetle teorii pedagogicznych. W: *Kompetencje zawodowe nauczycieli i jakość kształcenia w dobie przemian edukacyjnych*, red. Ryszard Gmoch i Anna Krasnodębska, 61 - 66. Opole: Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego.
- Furmanek, Waldemar. 2013. Pedagogika wobec wyzwań współczesności. *Annales Universitatis Mariae Curie - Skłodowska*, XXVI (1-2), s. 11 - 34.
- Ganster, Daniel C. i Bart Victor. 1988. The impact of social support on mental and physical health. *British Journal of Psychological Society*, 61(1), s. 17-36. Doi. org/10.1111/j.2044-8341.1988.tb02763.x
- Gaś, Zbigniew B. 1999. *Młodzieżowe programy wsparcia rówieśniczego*, Katowice: Śląsk Wydawnictwo Naukowe.
- Górniewicz, Józef. 1997. Metafizyka wsparcia społecznego - od tolerancji do pomocy. *Wychowanie Na Co Dzień*, 3, s. 16-18.
- Grzesiuk, Lidia. 2000. *Psychoterapia. Szkoły, zjawiska, techniki i specyficzne problemy*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Jaworowska - Obłój, Zofia i Barbara Skuza. 1986. Pojęcie wsparcia społecznego i jego funkcje w badaniach naukowych. *Przegląd Psychologiczny*, XXIX(3), s. 733-745.

- Kargul, Józef. 2000. Nauczyciel w świecie ponowoczesnym. W: *Problemy pedeutologii na przełomie XX i XXI wieku*, red. Zenon Jasiński i Tadeusz Lewowicki, Opole: Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego.
- Kacperczyk, Anna. 2006. *Wsparcie społeczne w instytucjach opieki paliatywnej i hospicyjnej*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Kocór, Maria. 2018. Szkoła jako miejsce wsparcia w trudnych sytuacjach. *Edukacja - Technika - Informatyka*, 1(23), 21 -224.
- Marszałek, Lidia. 2009. Systemy wsparcia społecznego w rehabilitacji osób niepełnosprawnych. *Seminare. Poszukiwania naukowe*, 26, 201-213.
- Nowakowski, Michał. 2004. Pojęcie wsparcia społecznego i problemy jego pomiaru ze szczególnym uwzględnieniem populacji seniorów. W: *Nasze starzejące się społeczeństwo. Nadzieje i zagrożenia*, red. Jerzy T. Kowaleski i Piotr Szukalski, 292-300. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Ostrowska, Antonina. 1999. *Styl życia a zdrowie*, Warszawa: Wydawnictwo IFiS PAN.
- Pilch, Tadeusz i Wiesław Theiss. 2010. Wstęp. W: *Edukacja społeczna wobec problemów współczesnego człowieka i społeczeństwa*, red. Jacek Piekarski et al., 7-9. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Piorunek, Magdalena. 2016. O pomocy, wsparciu społecznym i poradnictwie – prolegomena do teoretycznych rozważań i praktycznych odniesień. W: *Pomoc – wsparcie społeczne – poradnictwo. Od teorii do praktyki*, red. Magdalena Piorunek, 7-12. Toruń: Wydawnictwo „Adam Marszałek”.
- Piotrowska, Maja. 2006. Konieczne jest społeczne wsparcie... *Nowa Szkoła*, 2(640), 18-25.
- Przewłocka, Katarzyna. 2016. Zjawisko wyuczonej bezradności u klientów instytucji pomocy społecznej - przyczyny, konsekwencje i możliwości przeciwdziałania. W: *Pomoc – wsparcie społeczne – poradnictwo. Od teorii do praktyki*, red. Magdalena Piorunek, 191-207. Toruń: Wydawnictwo „Adam Marszałek”.
- Pyżalski, Jacek. 2015. Wstęp. W: *Nauczyciel w ponowoczesnym świecie od założeń teoretycznych do rozwoju kompetencji*, red. Jacek Pyżalski, 5 - 6. Łódź: theQ studio.
- Sęk, Helena i Roman Cieślak. 2012. Wsparcie społeczne - sposoby definiowania, rodzaje i źródła wsparcia, wybrane koncepcje teoretyczne. W: *Wsparcie społeczne, stres i zdrowie*, red. Helena Sęk i Roman Cieślak, 11-28. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Skotnicka, Beata. 2016. Wsparcie społeczne nauczycieli edukacji inkluzyjnej, w: *Problemy Edukacji, Rehabilitacji i Socjalizacji Osób Niepełnosprawnych*, 22(1), 17 -187.
- Spętana, Jolanta i Danuta Krzysztofiak. 2018. Wsparcie wobec problemów społecznych jako pomoc w egzystencji. w: *Wsparcie wobec problemów społecznych w wybranych obszarach egzystencji. Konteksty interdyscyplinarne*, red. Jolanta Spętana, Danuta Krzysztofiak, Przemysław Frąckowiak, 15-25. Kraków. Oficyna Wydawnicza „Impuls”.
- Szczęсна, Anna. 2010. Wsparcie społeczne w rozwoju zawodowym nauczycieli. Zielona Góra: Oficyna Wydawnicza Uniwersytetu Zielonogórskiego.

-
- Szczęсна, Anna. 2016. Zapotrzebowanie na wsparcie społeczne w miejscu pracy na przykładzie profesji nauczycielskiej. W: *Pomoc – wsparcie społeczne – poradnictwo. Od teorii do praktyki*, red. Magdalena Piorunek, 599 - 613. Toruń: Wydawnictwo „Adam Marszałek”.
- Szempruch, Jolanta. 2011. Szkoła i nauczyciel wobec przemian społeczno - kulturowych. *Nowa Szkoła*, 8, s. 22-29.
- Szempruch, Jolanta. 2012. *Nauczyciel w warunkach zmiany społecznej i edukacyjnej*, Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”.
- Szkudlarek, Tomasz. 1993. *Wiedza i wolność w praktyce amerykańskiego postmodernizmu*, Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”.
- Turska, Elżbieta. 2008. Rola wsparcia społecznego w sytuacji długotrwałego bezrobocia, W: *Przedsiębiorczość społeczna a walka z bezrobociem. Problemy społeczne*, red. Zofia Ratajczak. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie „ŻAK”.

Informacja o autorze:

mgr Alicja Skibicka - Piechna - asystent, Mazowiecka Uczelnia Publiczna w Płocku. W kręgu zainteresowań autorki pozostaje nauczyciel jako wychowawca, szczególnie problemy pracy wychowawczej nauczycieli, jego pożądane zachowania wychowawcze. Innym ważnym obszarem zainteresowań autorki jest praca z dziećmi i młodzieżą sprawiającymi problemy wychowawcze, ze szczególnym uwzględnieniem pracy z grupą.

Kontakt:

e-mail: a.skibicka-piechna@mazowiecka.edu.pl